

SALUTACIÓ I AGRAÏMENTS

En primer lloc, el meu agraïment a la *Organización de Estudiantes Graduados de Español* per invitar-me a fer el *Discurs d'Honor de la Cultura Catalana* en aquest **6è Col.loqui**. Per a mi és un honor poder parlar ací i avui de la història i la cultura dels Països Catalans. Com el nostre il.lustre músic Pau Casals va dir fa ara 50 anys al President del seu país, senyor John F. Kennedy, després del seu concert a la Casa Blanca, la nostra és una pàtria petita, però amb una història brillant des del segle XI.

ÍNDIX

- 1.- Breu notícia dels Països Catalans.
- 2.- Assaig, narrativa i teatre contemporanis.
- 3.- Poesia actual.
- 4.- La veu poètica femenina.

EXPOSICIÓ

1.- Breu notícia dels Països Catalans.

Amb una estructura política federal i parlamentària integrada dins una monarquia composta, van formar part de la desapareguda Corona d'Aragó, regne europeu situat a la vora del Mediterrani occidental, aleshores eix econòmic de primer ordre. Amb el temps, va esdevenir-ne, a més, una potència colonial.

D'entre les llengües europees, el català pertany al grup de les romàniques. Com el danès, el noruec i el suec, té vora nou milions d

‘usuaris. És parlada al Principat de Catalunya, a les Illes Balears, al País Valencià, a la Franja d’Aragó i a El Cartxe (Múrcia) dins l’estat espanyol, al Principat d’Andorra, a l’Alguer (Sardenya) i al Rosselló (França). És originària del nord-est peninsular i va anar estenent-se mitjançant conquesta militar cap al sud i l’est. El rei Jaume I, el primer de la dinastia catalanoaragonesa (segle XIII) amb vocació universalista, va incorporar-hi els regnes musulmans de València i les Illes Balears –on es parlava l’àrab, entre altres llengües, com l’amazig, el llatí, etc. Els colonitzadors es convertiren en els nous propietaris de la terra i van implantar el català i la religió cristiana.

Al costat del llatí culte, els funcionaris dels regnes europeus redactaven la documentació oficial en les seues “llengües nacionals”, anomenades així per ser representatives de les nacions on es parlaven. Del català es va encarregar la Cancelleria Reial. La *koiné* lingüística elaborada fou model per als escriptors de l’època.

El nostre auge socioeconòmic i polític al llarg dels segles XIV i XV es va traduir en esplendor literària i va atreure força artistes i lletraferits. Hi apareixen escriptors cabdals, com el prosista i filòsof Ramon Llull, el poeta Ausias March i el narrador Joanot Martorell, autor d’una esplèndida novel·la de cavalleries, *Tirant lo Blanc*; probablement, la primera moderna. El segle XVI enceta, però, un període de decadència generalitzada que es tancarà a les darreries del segle XVIII. Es veié afectada, entre d’altres, la literatura culta; amb tot, la popular continuà gaudint d’una vitalitat extraordinària. Amb la instauració d’una monarquia contrària a alguns particularismes jurídics -els furs- a començaments del segle XVIII, la Corona d’Aragó desapareix i el català deixa de ser-ne llengua oficial. La situació dóna un tomb en produir-se a Catalunya la Revolució Industrial (segle XIX). La potent i culta burgesia que n’emergeix afavorirà l’aparició d’un nacionalisme federalista que busca en les pròpies arrels medievals la

seua justificació. El seu vessant cultural és conegut amb el nom de *Renaixença*. Figures literàries modèliques en van ser el poeta Jacint Verdaguer, el dramaturg Àngel Guimerà i el narrador Narcís Oller. Serà seguida pel *Modernisme* (1890-1910), amb l'objectiu fonamental de “posar al dia” la nostra cultura. De nou, la literatura catalana s'obre a l'exterior.

A començaments del segle XX, el nacionalisme de caire federal s'ha consolidat a Catalunya. La Lliga Regionalista, el partit que el representa, afavoreix el *Noucentisme*, moviment cultural que s'orienta envers el món clàssic grecollatí. Ara bé, escriptors capdavanters com el prosista Josep Pla –probablement, el millor periodista espanyol- i el dramaturg Josep Maria de Sagarra -primer traductor a Espanya de Shakespeare i en català- en van escriure al marge. La Lliga Regionalista va donar suport a iniciatives culturals inajornables, com ara l'Institut d'Estudis Catalans, responsable entre d'altres de la normativització del català modern.

L'estat espanyol va ser neutral durant la Primera Guerra Mundial; fugint-ne, molts intel·lectuals i artistes estrangers s'instal·laren a Barcelona, ja aleshores una ciutat cosmopolita. Els nostres escriptors entren així en contacte amb l'*Avantguarda*. La poesia futurista de Joan Salvat-Papasseit, per exemple, n'és una mostra ben interessant.

Amb l'arribada de la II República, l'estat viu un auge desconegut en força àmbits. El federalisme és ja una realitat. Però aquesta “primavera republicana” s'estroncarà a causa de la rebel·lió feixista d'un sector dels militars contraris a la República i al servei de l'oligarquia i l'església catòlica més reaccionària. Ens hi vam veure immersos en una guerra civil que durà tres anys. El triomf del feixisme el 1939 va encetar una dictadura sota el control del general Franco.

Molts intel·lectuals espanyols hagueren d'exiliar-se. La majoria, a l'Amèrica llatina per comunitat de llengua. A poc a poc, anaren tornant-hi

alguns; la resta ho va fer un cop mort el dictador; o va morir a l'exili. Els qui s'hi quedaren varen patir una dura i llarga repressió.

Entre d'altres prohibicions, la dictadura va prohibir l'ús oficial de qualsevol llengua peninsular que no fos l'espanyol. Mort el dictador el 1975, la llengua catalana ha recuperat progressivament el seu estatus i és avui cooficial amb l'espanyola a Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià.

La literatura en fou també víctima de la repressió, encara que la reincorporació del català als àmbits legals l'ha afavorida. Ara bé, la producció editorial no és excessiva si la comparem amb llengües com l'anglès, el portuguès o l'espanyol. Tanmateix, la Fira de Frankfurt de fa dos anys va ésser dedicada a les lletres catalanes.

2.- Assaig, narrativa i teatre contemporanis.

Pel que fa a l'*assaig*, els temes predominants han estat el nacionalisme i la supervivència de la llengua. Fins no fa molt, la nostra literatura d'idees ha hagut de refugiar-se en la premsa escrita, perquè tenia una difusió molt exigua i un públic lector reduït. Els textos solen aparéixer en periòdics espanyols que tenen seccions en català, com ara *La Vanguardia*, *Levante*, *EMV*, *Diario de Mallorca*, *El País* i uns pocs en català exclusivament, *El Temps* i *El Punt Diari – Avui*. Amb tot, la situació està canviant i s'escriuen més assaigs en català. “Mestre” d'assagistes ha estat Joan Fuster. Continadors notables en són Joan F. Mira, Lluís Aracil, Palau i Fabre, Rubert de Ventós, Pere Gimferrer, Dolors Oller, Joan Ferraté, Montserrat Roig, Joan F. Yvars...

Quant a la *narrativa*, les figures de referència obligada han estat Josep Pla, Mercè Rodoreda, Baltasar Porcel i Pere Calders. Amb l'arribada de la democràcia s'inicia un període brillant en diversos subgèneres. La

figura fonamental en força vessants ha estat Manuel de Pedrolo, mai no prou reconegut com en justícia li correspondria. Així, en l'apartat de narrativa històrica, el retorn a la "normalitat" ha vingut de la mà de Josep Lozano i Joan F. Mira. En l'apartat del "gènere negre" la ciutat ha estat la protagonista i s'ha centrat en la realitat actual. És el cas del polifacètic Ferran Torrent. A hores d'ara, hi ha un grup de narradors que escriuen sobre la corrupció, l'especulació, la immigració, la decadència del món rural, la degradació dels barris... (Esperança Camps i Adolf Beltran...) i un altre que combina realisme amb costumisme (Francesc Bodí i Manuel Baixauli). La literatura del *jo* apareix en dietaris, memòries i llibres de viatges (Enric Sòria i Martí Domínguez). Darrerament s'ha instal·lat una "agitació coctelera" quant a gèneres, veus i registres (Quim Monzó, Sergi Pàmies...).

El tràgic desenllaç de la guerra civil estroncà les expectatives del *gènere dramàtic*. La prohibició de representar en català, la desarticulació del teatre popular, la marginació dels intèrprets i la desconexió absoluta amb el teatre estranger perdurà fins als anys 50. Es va interrompre el procés de normalització encetat pel *Modernisme*. La recuperació en els 50 va tornar lligada al sàinet, la comèdia de costums i el melodrama fulletonesc. A partir dels 60 toca fons i el teatre independent mamprèn el canvi a través d'escriptors no professionalitzats (Joan Brossa i Llorenç Villalonga) i d'autors nous que incorporen l'Agrupació Dramàtica de Barcelona (Capmany, Salvat, Pedrolo, Porcel...) i l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual. Aconseguiren que hom recuperés l'interès pels corrents dramàtics contemporanis estrangers sense renunciar a una revisió crítica de la pròpia tradició. Apareix un teatre d'intencionalitat políticossocial. Un cop acomplerta la transició política, la situació canvia clarament en els 80. S'interpreten obres estrangeres i pròpies i apareixen grups teatrals, directors i autors de prestigi internacional (*Els Joglars, Els Comediants, Teatre*

Lliure...). Al País Valencià la situació es consolida a principis dels 90 amb una nova generació sorgida de la professió teatral que compagina les tasques d'autor amb les d'actor, director o professor de teatre. Ens hi trobem Carles Alfaro, Carles Alberola, Joan Vicent Cubedo... o la companyia teatral *El Micalet*, que ha dut a terme un esforç destacable per l'escena valenciana en català. Avui, però, la situació del teatre és força crítica, a causa de la crisi econòmica.

3.- Poesia actual.

En molts aspectes, la poesia actual respon a un context força semblant al d'altres països. Com la resta de gèneres, la catalana arrenca dels 70. Va ser la poesia de la "llibertat" i "l'apertura". Temptejà tots els corrents i n'encetà de nous. Fou fruit d'un seguit de miracles: aparició d'editorials com Edicions 62, d'antologies com *Carn fresca* i de grups poètics diversos. Va rebre el suport de poetes prestigiosos (Espriu, Brossa, Martí i Pol...) i va aparèixer el concepte sociocultural de "Països Catalans" (Joan Fuster). Tal eclosió "redescobreix" el més gran poeta català del segle XX (Vicent Andrés Estellés), consolida els "vells" (Fiol, Ferrer, Sampere) i presenta els "joves" (Piera, Navarro, Granell, Jáfer, Alonso, Salvador...). Alguns esdevindran "pares" de les generacions futures, com Marc Granell, la veu existencialista, combativa i compromesa del qual n'ha estat referent.

Al País Valencià, per primer cop des de la Renaixença, ens incorporem a la poesia contemporània. Ara bé, Sòria apunta que la "generació dels setanta" va governar a manera de "mandarinat" la poesia des de la direcció de col·leccions i revistes, jurats de premis, departaments de literatura i seccions de crítica dels mitjans de comunicació. Foren un grup molt cohesionat i amb una certa unitat de propòsit. Alguns han abandonat la poesia; d'altres han escrit després la seua millor obra.

El projecte dels 70 fa aigües a les darreries de la dècada, perquè els capdavanters començaren a evolucionar envers una expressivitat més clara, comunicativa i personal. Abundaran noms i propostes. No hi haurà, però, un trencament radical. Hi queda l'extrem individualisme, la defensa del valor autònom de l'art, l'atenció als aspectes formals i al llenguatge i la potenciació d'emocions amb finalitats diverses. Els 80 són fruit de la transició política i, doncs, enceten una via calmada i reflexiva que se centra en la immediatesa i la intimitat de la vivència personal i la incorporació del món extraverbal. Amb tot, és una dècada eclèctica quant a propostes, autors, llibres i convivència entre estètiques diferents (clàssica, visual, oral, *happenings*, escenogràfica...). En *Ser del segle. Antologia dels nous poetes catalans* (Empúries, 1989) apareix com a únic criteri unificador un cert realisme intimista (Martínez Marzo, Guillem...).

En *Camp de mines. Poesia catalana del País Valencià 1980-1990* (Edicions de la Guerra, 1991) aparegueren poetes molt joves (Calafat, Berenguer, Garcia Grau, Roda...) alguns dels quals, dels 90 ençà, han ampliat la seua obra .....

Hom parla d'"imparabilitat" de la poesia en els 90, malgrat el desencant polític. Hi apareix la darrera promoció poètica, primera que ha viscut de lluny la dictadura, que engloba tendències i maneres de dir força diverses. Antologies de referència són *21 poetes del XXI* (Proa 2001) i *Imparables. Una antologia* (Sam Abrams, Francesco Ardolino). El segon aplega un grup de nou poetes que qüestionà el cànon literari català mitjançant la signatura d'un manifest.

Les tendències més recents recullen els qui mantenen un compromís ètic amb el món, els qui espleten la commoció lírica a través del rigor formal i els "escènics". Són continuadores dels 70 i van pel camí de la *poesia figurativa* (to de conversa, complicitat amb el lector, exploració verbal del món, intimisme, narrativitat, valoració de la mètrica i l'estructura

del poema, claredat expressiva), la *poesia postsimbolista* (inquisitiva amb la realitat, exploradora de les paradoxes, centrada en l'exploració d'àmbits que transcendeixen la realitat) i la *poesia avantguardista* (oralitat, aspectes verbalment opulents, to pletòric, imatgeria barroca, lèxic vibràtil, metàfores oníriques o críptiques...).

Quant als poetes, entre els nascuts en els 70 n'hi ha hagut de prometedors, com Ramon X. Rosselló, i s'han consolidat uns altres d'anteriors generacions. Pel cap baix, n'hi ha tres en plena producció.

En resum, la poesia catalana actual ofereix una gamma complida de direccions estètiques, amb propostes personals de gran interès i originalitat. El problema és la constricció editorial a què es veu sotmesa la veu poètica.

Deu ser que, com expressa irònicament Marc Granell, *Els poetes són els éssers més inútils / que hi ha sobre la terra. // No fan res de profit.// (...) // Per no fer no fan / ni tan sols diners amb allò que fan// (...)// Els poetes són els éssers / més imprescindiblement inútils / que hi ha sobre la terra.*

4.- La veu poètica femenina.

La poesia catalana escrita per dones es mou en les mateixes coordenades que la universal, però amb matisos derivats de la dictadura. Va tenir un caràcter resistencial. El seu millor moment foren els anys 50. Maria Beneyto i Carmelina Sánchez-Cutillas en són els exponents més rellevants. La primera hi recupera records i aconsegueix moments d'alta sinceritat literària. La segona es mou en l'àmbit de la nostàlgica.

Dels 70 són Maria Mercè Marçal (1952-1998) i Gemma d'Ermengol. La primera ha passat per damunt de generacions i corrents. Del seu grup fou gairebé l'única que va continuar escrivint. Dissortadament, fins no fa molt, els seus llibres *-Llengua abolida, Desglaç...* (1989)- han rebut molt

poc reconeixement, malgrat que ha tingut sempre nombrosos lectors. Va ser així perquè va anar per davant de la seua generació. Hi és la millor representant de la “poesia de l’experiència”; molt particular, però. Marcada per la defensa del sexe, la classe i la nació (sotmesa per dona, per pobra i per catalana) i per una escriptura inconfundible, verbalment opulenta, ricament imatjada, cafida de símbols, de màgia alliberadora o ominosa, de sobreentesos. Els seus llibres són una crònica íntima relatada amb una intensitat inusitada. Després de *Desglaç*, no tornarà a publicar poesia –però sí prosa-, encara que va continuar escrivint-ne. La seua poesia és part de la seua vida i cal conèixer-la per ésser capida en la seua globalitat. Com Virginia Woolf, va ser una poeta compromesa amb la literatura. Creà un microcosmos íntim a partir d’una cruïlla d’actituds, reflexions i experiències conflictives i formatives, de confrontacions personals, ideològiques i estètiques. Es tracta de l’autobiografia en vers d’una dona, una ciutadana i una escriptora que fluctua entre l’exaltació i l’angoixa davant amors i desamors masculins i femenins, l’antifranquisme juvenil i la rebel·lia, la militància feminista, les amistats i els abandons, la relació ambivalent amb el pare i el dolor per la seua mort, l’experiència paradoxal de sostenir una altra vida a dins del propi cos, de fer-la dona... El seu valor rau en el fet que no va voler callar sobre ella mateixa. El món que convocà és el resum quintaessenciat d’una autobiografia, tot seguint una trajectòria cap a l’autenticitat i el despullament. I ho fa amb una veu que canta molt bé, que exulta i tremola, que tempteja mons analògics molt rics, que guanya a poc a poc en expressivitat, que es mou sempre entre el vital i el fatal de manera aclaparadora. La seua és la poesia catalana més corprenedora de l’actualitat, per la fluïdesa i la duresa d’expressió, per la naturalitat del to confidencial, per la meticulositat en la transcripció de detalls i matisos, per la troballa d’un català net i concís. Ha marcat una fita en la poesia catalana femenina i ha estimulat l’expressió de la sensibilitat i l

l'experiència més íntima de les dones. El seu impuls és sobretot clar en Teresa Pasqual i Anna Montero, amb les quals enceta camí a començaments dels 80 Margalida Pons, però amb un to diferent.

Anna Montero destaca en la poesia de l'experiència o de la intimitat per la seua força personal, de to reticent i fràgil, però de fecundes ressonàncies líriques. Traça una mirada introspectiva i reflexiona sobre les relacions amb les persones més pròximes, des d'on indaga sobre el poder creador de la paraula.

Poeta sensitiva del desig i de l'espera és Teresa Pasqual. El seu despullament progressiu escorcolla en la feblesa i els dubtes que comporten la consciència de la solitud humana.

Al mateix temps pren volada la poesia influïda per l'avantguarda històrica. Desenvolupa un trobar ric (i sovint clus) que, en ocasions, es vanta d'acostar-se a l'aventura de la poesia automàtica o als jocs de la visual. Exponents en seran Maria Fullana i Begonya Mezquita.

En els 90 irromp l'última promoció poètica amb veu pròpia. Ha viscut els últims anys de la dictadura i engloba tendències i maneres d'expressió diverses que aporten formes noves i amplien fronteres poètiques. Es constata a *21 poetes del XXI* i a *Imparables*. D'entre els sotasignants de la segona, hi havia dues dones: Maria Josep Escrivà i Susanna Rafart. La d'Escrivà és una poesia d'habilitat narrativa i gràcil concisió en el suggeriment. També s'ha ocupat de l'"animació" poètica a través de recitals individuals i col·lectius. Susanna Rafart ha seguit la tradició postsimbolista. En el seu cas, l'obra de Paul Celan ha tingut una influència poderosa, però és menys radical. És la seua una poesia d'exploració permanent de les perplexitats de la vida i de la recerca del sentit més enllà de les aparences. Sovint críptica, però exuberant i suggerent alhora.

Casos apart són Maria Jesús Yago, amb influències dels clàssics en un intimisme lleu i sàviament dosificat; o de Marisol González, Encarna Sant-Celoni i Lut Soler, ben distintes.

La dificultat del dir, la importància del no dir o l'exploració d'àmbits que transcendeixen la realitat apareixen en la poesia d'Ester Xargay.

Hi ha autores en les darreres promocions que es preocupen per adquirir un compromís ètic amb el món a través de la poesia. És el cas de Júlia Zabala. També n'hi ha que espleten al màxim la commoció lírica a través del treball formal. Isabel Garcia Canet n'és una mostra.

Per últim, hi ha una tendència molt recent, de gran acceptació per part del públic. És l'oralitat poètica; a través de recitals i posades en escena. Núria Martínez Vernís i Àngels Gregori en són exemple.

De totes les poetes esmentades, és Maria Mercè Marçal la mostra per excel·lència d'una poesia en clau femenina.

BIBLIOGRAFIA

BENET I JORNET, Josep Maria, *Revolta de bruixes (Introducció sobre el teatre català des de la postguerra)*, L'Estel.

CALAFAT, Francesc: *La narrativa valenciana contemporània*. Ponència.

CALAFAT, Francesc: *La poesia catalana en presente*. Discurs.

CASTELLET/MOLAS: *Poesia catalana del segle XX*, Edicions 62.

CLIMENT, Laia: *Conferència dictada a la Societat Coral El Micalet sobre Maria Mercè Marçal* (tema de la seua tesi doctoral) el dia 24/XI/2010.

ESCRIVÀ, Maria Josep: *Poesia catalana contemporània*. Discurs a Zadar, abril 2008.

FUSTER, Joan: *Nosaltres, els valencians*.

GASSÓ I CARBONELL, Lluís, *Les mil millors poesies de la llengua catalana*, Glosa Editorial.

MARCO, Eduard: *Llengua i poesia*. Discurs a Amiens.

RIQUER/COMAS/MOLAS, *Història de la Literatura Catalana*, Clàssics Catalans Ariel.

SÒRIA, Enric: *L'espill de Janus*, Proa Ed.

POEMES

Viure encara, Editorial DENES, Poesia Edicions de la Guerra, València,
2007 (Premi de poesia en català César Simón 2006)

- I Dietari d'absències
Pàgina 12: *Trasmudança*
- II Diàleg amb les ombres
Pàgina 37: *Viure encara*
- III Camineu en mi
Pàgina 42: II

Varador de sorra, PAGÈS EDITORS, 2010, Biblioteca de La Suda (Premi Benet Ribas de Poesia 2009, XLV Premis "Recull" de Blanes)

- Orografia del silenci
Els versos els dies (Pàgina 15...)
- Els llinatges de l'amor
Els desarrelats (Pàgina 49)
- Segon naixement
II (Pàgina 93)
V (Pàgina 99)
VI (Pàgina 101)

La meua frontera, COLUMNA 2010, Premi de Poesia Miquel de Palol 2010

- Oficis de nit

A un poeta jove (pàgina 15)

Dàrsenes de sorra (pàgina 53)

T'estime (pàgina 81)

- Departament d'emigració

Township (pàgina 133...)

El teu cel

la meua frontera (pàgina 147)